

УДК 821.161.2:7.034

ХАРЧОВА УТОПІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ «НИЗОВОГО» БАРОКО

Світлана Богданець

ORCID iD: 0000-0002-0423-4504

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

бульвар Тараса Шевченка, 14, м. Київ, Україна, 01601

svetabogdanets@gmail.com

У статті досліджено описи утопічної місцевості з виразною харчовою характеристикою в бурлескно-травестійній літературі українського бароко. Висловлено припущення про існування у творах мандрівних дяків та поезіях Петра Поповича-Гученського уявлень про харчову утопію, подібну до країни Кокань, описаної в західноєвропейських середньовічних фабльо. Проаналізовано мотивну структуру харчової утопії, вивчено семантику наявних у ній образів їжі. Простежено динаміку розвитку уявлень про харчові утопії – від біблійних ремінісценцій до традицій народної святкової сміхової культури.

Ключові слова: їжа, утопія, бароко, Кокань, Рай, свято, бенкет.

Бурлескно-травестійну творчість мандрівних дяків традиційно розглядають у порівнянні з явищем європейського вагантизму (на цю паралель вказували дослідники Микитась [6], Нога [7], Семенюк [8]). Проте поза увагою перебуває її зв'язок із середньовічними фабльо про Кокань – країну безтурботного життя та цілковитого достатку, описи якої з'явилися в європейських літературах ще в XIII ст. У великодніх ораціях анонімних авторів та у нищенських віршах Петра Поповича-Гученського наявні описи чудесної місцевості, які мають багато спільного з уявленнями про Кокань. Обидва комплекси текстів відображають утопії з виразною харчовою характеристикою – тексти насичені переліками та описами страв, які постають у вигадливих формах.

Метою цього дослідження є аналіз особливостей конструювання української барокової харчової утопії, її смислового наповнення та специфіки репрезентованої в ній їжі у зв'язку з європейською середньовічною літературою. У межах цього дослідження не буде порушено проблеми наявності чи відсутності генетичних зв'язків між цими образами. Варто лише зазначити, що образ Кокані формується в Європі у XIII ст., в українській літературі подібні описи містяться в текстах XVII – XVIII ст., тому називати їх «українською Коканню» означало б зігнорувати присутню асинхронність цих літературних витворів. Проте доцільно розглядати їх паралельно – як однотипні втілення уявлень про харчову утопію, ще з міфологічних часів присутніх в образах Золотого віку, Едему тощо.

Перш ніж вести мову про утопію, доречно розглянути протилежне їй місце – адже у бароковій літературі, як буде проілюстровано згодом, ідею утопічного втілення в різних образах, у той час як уявлення про неутопічне (найгірше місце)

– це завжди пекло. Від цього образу й доцільно відштовхуватися у подальшому аналізі.

Пекло в «Енеїді» Івана Котляревського постає як велетенська кухня, в якій «готують» мучеників. Кухонний інвентар тут є засобом катувань: «...а брехунів там заставляли // лизать гарячих сковород» [4, 64], маніпуляції тілом названо словами, що відповідають способам приготування м'яса та представлено низкою синонімів: «пеклись», «горіли», «шкварились», «жарились», а також «кипіли». Є й порівняння мучеників із конкретними харчовими продуктами чи стравами:

«Як з кабанів топилось сало,
Так шкварилися сі в огні» [4, 68].

У цьому описі людина постає їжею, яку готують, і це сприймається як мука. Оскільки йдеться про пекло як неутопічне місце, логічним є висновок, що бути їжею – це найгірше, що може чекати на людину.

На противагу цьому в «Енеїді» є опис місця, куди потрапляють праведні душі, своєрідний небесний рай, який також має виразну харчову характеристику. Люди тут не працюють, п'ють найкращу горілку і їдять тільки ласощі:

«Сластьони, коржики, стовпці,
Варенички пшеничні, білі,
Пухкі з кав'яром буханці;
Часник, рогіз, паслін, кислиці.
Козельці, терн, глід, полуниці,
Крутії яйця з сирівцем
І дуже вкусною яєшню,
Якусь німецьку, не тутешню,
А запивали все пивцем» [4, 74].

Достаток їжі та її розмаїття створює образ вічного бенкету, що є винагородою для праведників. Тобто їсти вдосталь – це найкраще, що може спіткати людину.

Протиставлення «бути їжею» та «їсти вдосталь» є базовим для сприйняття людиною себе самої, адже перше означає втрату своєї суб'єктності й перетворення на об'єкт відносно того, хто готує / їсть, а друге репрезентує найповніше існування (якщо враховувати, що їсти фактично означає жити, то їсти вдосталь, при цьому не працюючи, тобто нічого не роблячи для здобування їжі, означає «тільки те й робити, що жити»). Це крайні прояви небуття та буття людини. Саме тому утопічні картини життя завжди тісно пов'язані із достатком їжі та простотою її отримання.

Найпростішим способом витлумачити підвищену увагу до харчових образів у подібних утопіях буде пояснити їх як колективну фантазію бідних та голодних, що мріють про краще життя. Безсумнівно, соціальний чинник має значення, проте в цьому дослідженні акцент зроблено на особливостях конструювання харчових утопій, їх смислового наповненні та специфіці репрезентованої в них їжі.

Подібний до згаданого вище опис харчової утопії є складником інтермедії про Максима, Рицька і Дениса авторства Я. Гаватовича. Голодний Максим описує свій сон, у якому він потрапив на небо до самого Господа на бенкет:

«Било м'ясо, просята,
Били печоні курчата,
Било там і вароноє.
Та било і смаженоє.
Все хорошо! Из юшкою
Білою та і жовтою,
І тісто било варене;
Смажене та і печене;
І пироги тамо били,
Та і борщика зварили;
Та била і капустая,
І горох, била кашая,
Та била там і ботвина,
І вшелякая звірина» [11, 387].

Тут, як і в Котляревського, постає образ небесного бенкету з широким асортиментом страв різного типу приготування. Ключовим є саме те, що їжа приготована, тобто трансформована – це страва, а не сирий продукт. За Клодом Леві-Стросом [5], опозиція сире–приготоване репрезентує протиставлення природного та культурного, тобто первісного та створеного людиною. Біблійний Райський сад був тим місцем, де людина могла легко отримувати їжу в необмеженій кількості. Проте це були плоди – продукти рослинного походження, тобто сире. Вигнавши людину з Раю, Господь прирікає її на тяжку працю заради отримання хліба, по суті вона стає приреченою готувати їжу. Цей епізод через протиставлення доступної їжі (як сирі) та їжі, отриманої працею (як приготованої – в сенсі не власне кулінарної обробки, а докладання фізичних зусиль) унаочнює перехід від природного стану до культурного, і цей перехід є для людини трагічним.

Небесний бенкет – це спроба повернути втрачений Рай. Така харчова утопія втілює нову концепцію культурного Раю, продовольчий асортимент якого враховує кулінарні надбання людства з часів вигнання. Їсти у Раю лише плоди було б присутнім обмеженням для людини, яка у своєму світі має можливість отримати куди багатше смакове задоволення. Тому в новому ідеальному місці повинно бути усе те, до чого людина встигла призвичаїтися та полюбити, і обов'язково у легкому доступі: «коли кому що захотілось, то тут із неба і вродилось». Таким чином відбувається натуралізація культурного досвіду – для виготовлення предметів культури більше не потрібна участь людини, природа вже ніби сама навчилася продукувати їх.

Таким є Новий Рай, що через свою насиченість реаліями людського світу перетворюється на цілком земну місцевість, набуває топографічного виміру. У середньовічному англійському фабліо про Кокань дуже детально описано цю утопічну місцевість, і не випадково її протиставлено біблійному Раю:

«Кокань – чарівніша. Ти сам порівняй.
Що в тому Раю, що є там у Едемі –
Лиш трави та квіти й дерева зелені?
Хай там насолоди й небесні блага –
Немає нічого, лиш фруктів наснага(...)
В Кокані є їжа, питва вдосталь є,
Без праці, турбот кожен все дістає.
А їжа – добірна, тут б'ють джерела
Напоїв і повно смачного їдла» [1, 15].

Ця цитата підтверджує міркування про концепцію культурного Раю, де вдосталь готових до споживання напоїв і страв. Проте іпостасі їжі у цій країні куди більш розмаїті:

«Із білого борошна там черевиця
Покрила будівлі й церковні світлиці.
Там крокви – ковбаски, яких ти не їв (...)
Ще тьма у краю тім чудових речей,
Як-от із рожна знята згряя гусей
Летить до абатства сторч бозна-чого.
Гелгочуть: "Гарячий! Гарячий! Хто хо'?"
Та щедро заправлені всі часником
Й запечені файно, з рум'яним м'ясом.
А жайворів смажених теж тут їдять,
Влітають до рота самі, аж хрумтять» [1, 19].

Очевидно, земний рай порівняно з небесним репрезентує їжу не як набір страв на столі, а в різних вигадливих формах, як-то джерела напоїв, їстівні будівлі, «жива» смажена дичина. У Кокані власне їжа співіснує з іншими їстівними предметами та чарівними наїдками. Тут не просто вдосталь харчів, а їх надлишок: вони примушують себе з'їсти, або ж їх використовують як будівельний матеріал.

Російська дослідниця Ольга Силантьєва [9], детально проаналізувавши десятки варіантів літературних описів країни Кокань та її німецького аналога Шларафії, подає перелік мотивів, які трапляються в цих текстах. Серед них ті, що стосуються їжі: «будинок з продуктів», «політ смаженої птиці», «плодючість, достаток, легкість та доступність», «тварини, що пропонують себе в їжу або є доступними», «водойми з вин та інших напоїв», «продовольчий рай», кожен з яких присутній у переважній більшості текстів і принаймні один із мотивів – у кожному. Їжа у різних формах є ключовою в уявленнях про країну Кокань та Шларафію – це середньовічний гастрономічний рай. Ольга Силантьєва виводить інваріант опису цієї утопічної країни та означає його складові: «на нашу думку, таким компонентами є пряничний будиночок (їстівна будівля), смажені жайворонки, що летять до рота (інша птиця та їжа), тварини, також смажені, але живі, які пропонують себе в їжу, молочні ріки та кисільні береги» [9, 142]. Цікаво, що всі вони наявні у текстах низової поезії

українського бароко – нищенських віршах Петра Поповича-Гученського та анонімних віршах-ораціях.

Слід зауважити, що в українській бароковій літературі (на відміну від середньовічних фабліо) немає твору-опису утопічної країни достатку. Наявні лише окремі образи, подані в формі сну, оповідки, небилиці чи спогадів, що є лише фрагментами більшого твору. Тому картину української барокової харчової утопії у цій розвідці виведено шляхом поєднання низки образів, розкиданих по кількох творах. Вони формують три мотиви: «достаток їжі», «жива їжа» та «харчовий пейзаж». Це свідчить про тотальність харчових образів у такій утопії, – складається враження, що окрім їжі в ній нічого не існує, адже і живі істоти, і предмети навколишньої дійсності постають як харчі. Доцільно зупинитися детальніше на кожному з мотивів та проілюструвати їх прикладами з творів.

«Достаток їжі» відображено на кількох рівнях тексту. Насамперед, це численність самих назв продуктів, що вказує на їх розмаїття: книші, ковбаси, пироги, бринза, масло, сметана, сало, галушки, калачі, солонина. Самі лише згадки про страви викликають багаті смакові переживання. Такі переліки, на думку Луїзи Дель Джудіче, «забезпечують смакове задоволення, наповнюючи ментальні комори та створюючи *віртуальну їжу* через описи наїдків, які ніколи не доведеться скуштувати насправді, а можна лише уявити» [13, 16]. Читати чи слухати про харчову утопію одне й те саме, що переглядати меню дорогого та вишуканого ресторану – текст викликає смакові переживання, тому і його самого можна вважати своєрідною стравою.

Із розмаїттям пов'язана також і легкість отримання продуктів – вони або просто доступні для кожного задарма, адже кількість їжі дуже велика: «тільки пасок, солонини, калачів – як звезд в небі!» [12, 141], або надзвичайно дешеві: «там вола печеного за грош тільки купиш» [11, 337]. Продовольства настільки багато, що воно стає надлишковим, і його навіть перестають споживати:

«Од масла одні хрипнуть, заледво мовлять,

А по обіді писанками у зуби дзвонять.

По кутах теж повно перепічок, –

Не врахував би їх хоч би наймудріший пророчок» [12, 140].

Надлишковість також може проявлятися у вигляді істотної архітектури, про що мова піде детальніше згодом.

Інший мотив – «жива їжа» – курйозний спосіб оживити приготоване, що колись було живим (сало, ковбаса):

«Мені сеї ночі ві сні приверзлося,

Що з небес у школу сало приплелось,

Ковбаси около як в'юни вертяться, –

Тії-то потрави і для нас годяться!» [12, 144].

Ця їжа – чарівного походження, вона з'являється уже готовою до вживання без докладених зусиль. Тому страва постає як така, що може рухатися, а відтак сама прийти до свого споживача. В українській поезії цей мотив не надто деталізований – порівняно з описами Кокані, де смажена дичина не лише

приходить до людини, але й сама припрошує себе з'їсти. Нідерландський дослідник Герман Плейдж пов'язує появу таких образів з тим, що «коли Адам дав імена всім тваринам, він також здобув владу над ними, після чого вони існують, щоб бути з'їденими людьми» [14, 96]. У цьому контексті цікавим є те, як Себастьян Кльонович ще у XVI ст. описував дрозда:

«Пташку в лісах тих зустрінеш, дроздом її всі називають,
М'ясо із неї смачне – ласощі столу твого» [10,250].

Тут оповідач бачить птаха, що сидить на гілці, уже готовою стравою на своєму столі. Коли людина сприймає навколишній світ як набір речей, які можна або не можна приготувати, вона дивиться не очима, а ротом. Пейзаж для неї уподібнюється до набору продуктів, що є потенційною стравою, відтак усе неістівне випадає з поля зору. Барокова харчова утопія яскраво ілюструє тотальність такого ротового погляду, оскільки навіть непридатні до споживання речі, як-от зорі, сніг, дах будинку тут постають цілком їстівними.

Вищевказане підводить до мотиву «харчового пейзажу», який зображає як природні, так і рукотворні краєвиди. До прикладу, їжа може уявлятися частиною світобудови:

«Там-то, панове, небо низько барзо лежить,
Тільки ся на двох кишках, юж печених, держить» [11, 336].

І навпаки – небесні тіла перебувають у місцях, що стосуються кулінарної сфери:

«Оттам то у коморі місяць наставаєт,
А в день ясный на печі сонце спочиваєт.
А звізди там, як дині, всюди валяють» [там само].

Сонце з місяцем і кишки (ковбаси) міняються локаціями, через це небо можна уявити як велетенську піч (вдень) чи комору (вночі).

Стосовно власне ландшафту, у цьому ж таки тексті є традиційний образ водойми з напоями:

«Ріка горільчаная через ринок течет –
Пий там кождий, хоч кгар[н]цем, нікто слова не речет» [там само].

Тут відлуннують міфологічні уявлення про благодатний край як землю, що «тече молоком та медом» та про казкову «молочну ріку з кисільними берегами», хіба що замість молока фігурує міцніший, але не менш омріяний напій.

Згадано «гори маслянії, книшами порослі» [11, 334], а також «ковбаси живії», що «по вербах ся родять» [11, 337] – очевидно, світ природи набуває здатності замість плодів давати готові страви, про що вже йшлося вище у зв'язку з концепцією культурного Раю.

Ще один вияв харчового пейзажу – їстівні опади (що породжує асоціативний зв'язок із біблійною манною небесною):

«А почав дощ на мене сметяний іти,
А я, неборак, почав рот підкладати.
Аж зараз почав іти і пироговий град,
І тій пригоді барзо був рад.

Там-то, панове, місто снігу бринза, як сніг, з міха ся сиплеть,
А з-межи неї масло плястрами ся ринеть» [12, 136].

Тут не вода, а молоко переходить зі стану в стан у міру свого затвердіння, що підкреслює варіативність виробів із цього продукту. Варто зауважити, що саме молоко з неба не тече, опадають лише продукти його переробки (сметана, бринза, масло).

Із описами країни Кокань українську барокову харчову утопію споріднюють також зображення їстівної архітектури:

«Там-то доми з самих сал муровані,
А лоєм, замість вапна, шмаровані,
Книшами, пирогами побиті,
А паляницями зверху накриті.
Двері з полтів, а ковбаси до неї заціпки,
А вмiсто колодок – пшеничній галушки» [там само].

Вже згадуваний Герман Плейдж проводить паралель між уявними будівлями з їжі та справжніми кулінарними витворами кухарів, що імітували різноманітні архітектурні форми, кораблі та навіть міста [14, 137-138]. І справді, якщо спробувати собі уявити описи харчових утопій у мініатюрі, то перед нами постане пишно обставлений стравами стіл.

Попри те, що зображуваний чудовий край рясніє різноманітними наїдками, у ньому ніколи не видно людей, що їдять та п'ють. Споживання не описано з кількох причин: насамперед, зображення їжі, яке прагне бути привабливим, повинно уникати надкушених продуктів чи недоїдених страв, а також не фіксувати людей у процесі поглинання їжі. Страви можуть стояти перед ними, бути в руці, але ніколи в роті. Це справедливо як для класичних натюрмортів та зображень витончених бенкетів, так і для сучасних гастро-фотографій в Instagram (будь-яке включення «заборонених» елементів надаватиме картині комічного забарвлення).

Інша причина – образ харчової утопії завжди статичний, він не показує саме харчування, але констатує його можливість. В утопічному світі на їжі не відображається динаміка її поглинання – іншими словами, цілісність страви не може бути порушеною. Вона завжди є і нікуди не зникає, на місці спожитої одразу з'являється така сама, тому різниця між нез'їденим і з'їденим фактично стирається. Через це світ харчової утопії подібний до мікро-простору чарівної скатертини-самобранки.

Кілька слів варто зазначити щодо контексту опису чарівного краю. Один із варіантів – спогади оповідача про давніші часи:

«Запам'ятав я, iще-м невеликий був,
Коли мене горівкою шмаровано, iще-м не забув.
Правда, тоді три врочистіi свята приспівали,
Пирогами школу нищіi укривали,
У котрих їсти повно єсть, і нагорі
Одпочивали п'ятничніi сухарі» [12, 140].

Тут відзеркалено уявлення про минуле, у якому люди були більш набожні, а відтак і мали більший достаток. Це пов'язано з розповідями про Золотий вік – безтурботний час, коли жилося значно краще і легше, порівняно із сучасністю. Їжі тоді вистачало усім, оскільки харчові запаси ще не встигли вичерпатися.

Окрім дистантної у часі наявна також і просторово віддалена утопічна власне місцевість:

«Привандрував я до міста Козина,

Аж там школа пирогами накривана» [12, 136].

Це опис не чогось минулого і більше не досяжного, а цілком реального і доступного, хоч і розташованого далеко. Ідею подорожі у Кокань часто пов'язують із відкриттям Нового світу: мандрівники вважали Америку казковою країною, де всі багатства світу подаються «на тарілочці». Зокрема, можна простежити перенесення чудесних харчових пейзажів з уявної Кокані на реальний нововідкритий континент. Так його описує невідомий автор з Модени у своєму капітоло, датованому серединою XVI ст.:

«Серед рівнини височіє там гора

Із сиру тертого, і з неї

Стікає молоком униз ріка,

Що розливається в околицях

Між сирних берегів» [2, 172].

У вже цитованому вірші Петра Поповича-Гученського, де змальовано небо, що тримається на ковбасах та горілчана ріка, оповідач також постійно описує усі принади свого краю. Він говорить, що привандрував сюди «з Кобиволок триста миль з-за світа... і вам всім на мешкання там же іти ражу, пошлюблю же, на добрих кгрунтах вас осажу» [11, 336]. Тут подорож постає не скільки реальною, як підкреслено вигаданою (задля самовихваляння). Це підводить до існування харчової утопії у формі вигадки або небилиці.

У «Декамероні» Боккаччо штукар Мазо, аби обдурити наївного Каладріно, оповідає йому про чудову країну Навербігрушію, де «виноградні лози підв'язуються ковбасками, за шеляга можна купити гуску ще й гусеня в додачу; там є гора вся із струганого пармезанського сиру; люди, що на ній живуть, тільки те й роблять, що ріжуть локшину, ліплять вареники, варять те все у ющі з-під каплунів і кидають додолу – хто скільки впіймає, стільки й має; а попід горою тече річка з сутого солодкого вина, що в нім і краплі води нема, – такого питва більше ніде в світі не бува» [3, 438]. І Боккаччо, і Попович-Гученський зумисне підкреслюють вигаданість цієї країни, таким чином наближаючи її до людини: часової та просторової дистанції між нами та чарівною місцевістю вже фактично не існує, адже фантазія дозволяє побачити та відвідати її кожному (щоправда, лише подумки). Це можна здійснити посередництвом сну: «мені сеї ночі ві сні приверзлося, що з небес у школу сало приплелосся» [12, 144] або видіння: «видів-єм, же летіло з неба пасок много, я тільки не вловив-єм, мізерний, нічого» [11, 337], що прийшло до оповідача під час Великодня.

Свято – ще один важливий складник української барокової харчової утопії. Значна частина аналізованих у цій праці текстів – Великодні орації, які

завершують прохання оповідача віддячити йому «гарячим книшем» у день великого свята. День Христового Воскресіння часто осмислено суто в харчовому контексті. Свято і їжа настільки тісно пов'язані, що прихід Великодня уособлено в образі «челядина гречного», що їде на возі, «ковбасою стихенька воли поганяє, яйцями округ обсипався, ковбасами обіклався» [12, 381].

До того ж саме свято, якому передуює тривалий і суворий піст, постає як карнавальний простір, що уможливорює втілення будь-яких фантазій. По суті відзначання Великодня і є тимчасовим опредметненням харчової утопії в реальному світі. Багатство страв на святковому столі є бажанням людини створити хоча б на кілька днів умови, у яких є вдосталь різноманітної їжі, а перейматися її приготуванням немає потреби.

Отже, численні цитатні свідчення доводять існування харчової утопії в українській бароковій літературі, яка органічно поєднується із народною сміховою культурою та має паралелі з середньовічною традицією описів країни Кокань (щоправда проблема наявності прямих генетичних зв'язків залишається відкритою і потребує подальшого вивчення). Дане дослідження на основі образів їжі у нищенських віршах Петра Поповича-Гученського та в анонімних віршах-орациях окреслює цілісну картину української барокової харчової утопії, характеризує її мотивну структуру, смислове наповнення, вписуючи її в парадигму західноєвропейської літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англійські фаблію XIII ст.: Оповідання у віршах / Переклад О. Охріменка. – К.: Український письменник, 2013. – 127 с.
2. Гинзбург К. Сыр и черви. Картина мира одного мельника, жившего в XVI в. М.: РОССПЭН, 2000. – 272 с.
3. Боккаччо Дж. Декамерон. – Х.: Фоліо, 2004. – 672 с.
4. Котляревський І. Енеїда. – К.: Радянська школа, 1989. – 286 с.
5. Леви-Строс К. Мифологии. В 4-х тт. Том 3. Происхождение застольных обычаев. – М.; СПб.: Университетская книга, 2000. – 461 с.
6. Микитась В. Ваганти та мандрівні дяки // Київська старовина. – 1992. – № 5. – С. 99-108.
7. Нога Г. Звичаї тієї з давніх школярів бували... (Український святковий бурлеск XVII-XVIII ст.). – К.: Стило, 2001. – 190 с.
8. Семенюк Л. С. Традиції західноєвропейського вагантизму в творчості українських мандрівних дяків / Л. С. Семенюк // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, укр., білоруська та рос. літератури в європейському контексті. – Вип. 6. Ч. 2./ Упоряд. Л. Оляндер. – Луцьк: Вежа, 2008. – С. 251 – 260.
9. Силантьева О.Ю. Страна Кокань и Шлариффия во французской и немецкой литературе XVIII–XIX веков. М.: РГГУ, 2006. – 297 с.
10. Слово многоцінне: хрестоматія укр. л-ри, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга пол. XV-XVI ст.) та в епоху Бароко (кінець XVI-XVIII ст.): В 4 кн. [упоряд. В. Шевчук, В. Яременко; керівник проекту В. Яременко]. – К.: Аконт, 2006. Кн. 1: Література епохи Ренесансу (друга половина XV-XVI століття). Література раннього Бароко (80-ті роки XVI століття – 1632 рік), 2006. – 800 с.

11. Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика [упоряд. приміт. В. І. Кречотня]. – К. : «Наукова думка», 1987. – 608 с.
12. Українська література XVIII ст.: Поетичні твори, драматичні твори, прозові твори [упоряд. і приміт. О. Мишанича]. – К. : «Наукова думка», 1983. – 696 с.
13. Del Giudice L. Mountains of Cheese and Rivers of Wine: Paesi di Cuccagna and Other Gastronomic Utopias // Imagined States: Nationalism, Utopia, and Longing in Oral Cultures, Luisa Del Giudice and Gerald Porter, eds. Logan: Utah State University Press. – P. 11-63.
14. Pleij H. Dreaming of Cockaigne: Medieval Fantasies of the Perfect Life. Translated by Diane Webb. New York: Columbia University Press, 2001. – 544 p.

ПИЩЕВАЯ УТОПИЯ В УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ «НИЗОВОГО» БАРОККО

Світлана Богданец

В статье исследуются описания утопичной местности с выразительной пищевой характеристикой, которые присутствуют в бурлескно-травестийной литературе украинского барокко. Высказано предположение о существовании в произведениях странствующих дьяков и стихах Петра Поповича-Гученского представлений о пищевой утопии, похожей на страну Кокань, описанную в западноевропейских средневековых фаблях. Проанализирована мотивная структура пищевой утопии, изучена семантика присутствующих в ней образов еды. Охарактеризована динамика развития представлений о пищевой утопии – от библейских реминисценций до традиции народной праздничной смеховой культуры.

Ключевые слова: *пища, утопия, барокко, Кокань, Рай, праздник, пир.*

FOOD UTOPIA IN UKRAINIAN LOW BAROQUE POETRY

Bohdanets Svitlana

This article considers foodscapes in Ukrainian Baroque vernacular utopias. These images have direct link to appearance of New Paradise conception, which embodies the cultural vision of biblical Paradise, replacing idea of a garden toward a banquet. In European Medieval literature we have a lot of fables, which depict land of Cockaigne – a kind of earthly paradise with the food abundance and toil forbidden. The main purpose of this article is to reveal resemblances between Cockaigne and images of perfect place in the poetry of Ukrainian traveling clerks with food images as a key-link.

It is assumed that despite of the absence of the particular fable depicting sated life in perfect land there are an original food utopia in Ukrainian literature, which exists as a collective image and appears in fragments of several texts. The structure and semantic of foodscapes in this utopia are examined from the anthropological perspective. Such motives as “edible architecture”, “food offering itself”, “rivers of vine” are analyzed. It is also shown that food utopia has much in common with the feast as a core element of the carnival culture. Vision of the banquet table full of dishes and drinks might be considered as a prototype for food utopia images.

Keywords: *food, foodscape, utopia, Baroque, Cockaigne, feast, paradise*

Стаття надійшла до редакції 01.06.2017

Прийнято до публікації 27.06.2017